

บทที่ 2

สภาพโดยทั่วไปของ เมือง เชียงใหม่

ก่อนที่จะเสนอผลการศึกษาค้นคว้าพื้นฐานของชาวอินเดียน ในเมือง เชียงใหม่จะกล่าวถึงสภาพโดยทั่วไปของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งจะแบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ ประวัติ ความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ ประชากร สภาพทั่วไปของเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

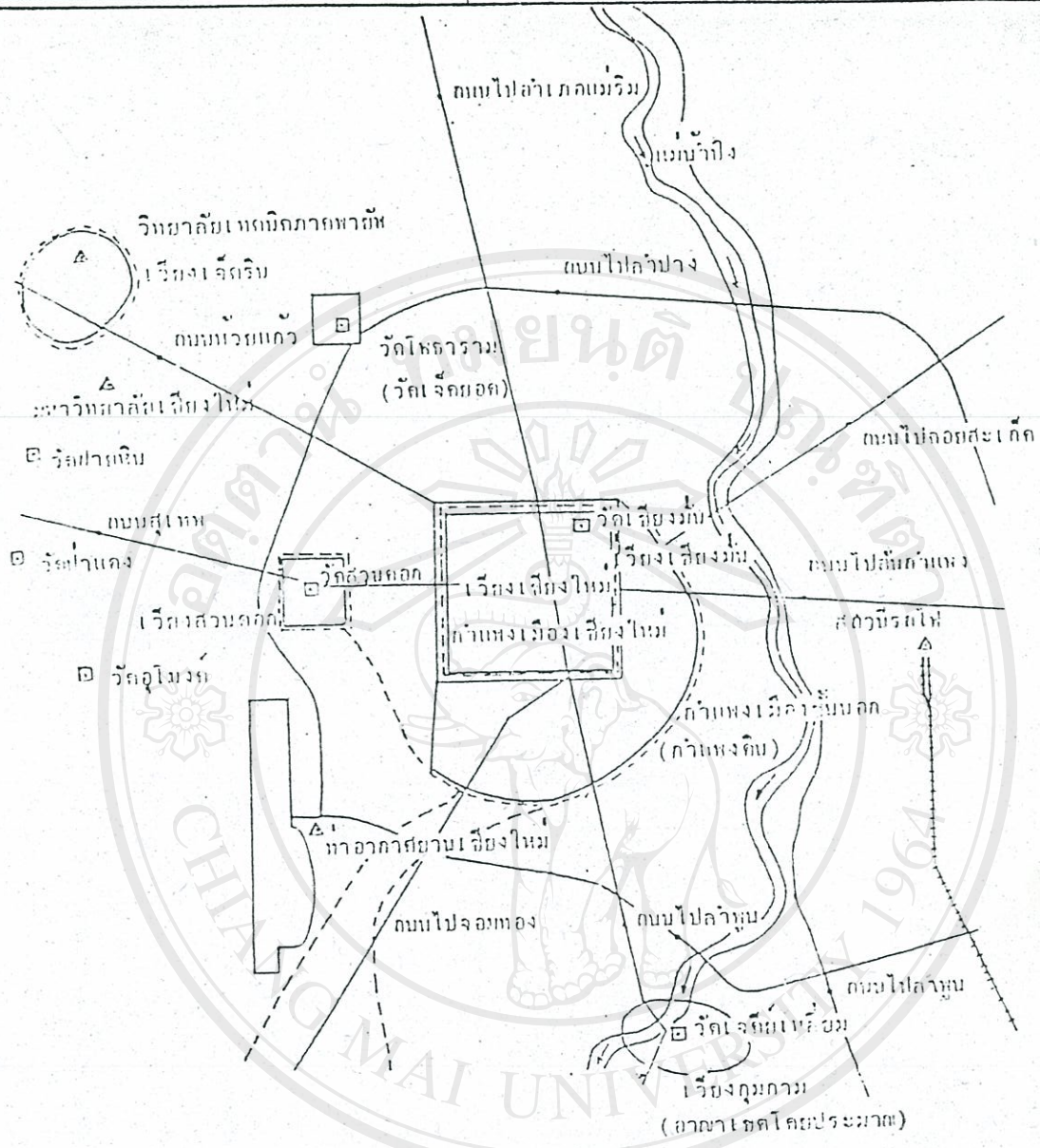
2.1 ประวัติความเป็นมา

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ มีอายุเกือบ 700 ปีแล้ว กษัตริย์ผู้ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่คือ พ่อขุนเม็งรายมหาราช พระองค์ทรงรวบรวมราษฎรแถบหัวเมืองต่าง ๆ บนแผ่นดินล้านนาไทยรวมเป็นอาณาจักรล้านนาไทยอันกว้างใหญ่ไพศาล เมื่อพ่อขุนเม็งรายมหาราชมีอำนาจอยู่ที่เมืองเชียงรายจนเริ่มก่อตั้งอาณาจักรล้านนาไทยเมื่อปี พ.ศ. 1805 แล้วตีได้อาณาจักรหริภุญชัยในปี พ.ศ. 1824 ทรงครองเมืองหริภุญชัยได้ 2 ปีก็ทรงมอบเมืองให้ย้ายพยามนตรี สหายคนสนิทครองเมืองแทน ส่วนพระองค์ก็ทรงสร้างเมืองใหม่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองหริภุญชัย อยู่ได้ 3 ปี ทรงเห็นว่าตำบลนั้นเป็นที่ลุ่มมาก ในฤดูฝนน้ำที่หักอาศัยแก่งลัดตัวพาหนะไม่ได้จึงย้ายมาสร้างเมืองอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิงเมื่อปี พ.ศ. 1829 เรียกว่า "เวียงกุมกาม" (เมืองนี้อยู่ในท้องที่ตำบลวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่) พ่อขุนเม็งรายมหาราชทรงครองเมืองกุมกามอยู่จนถึงปี พ.ศ. 1836 จึงทรงมีพระราชดำริที่จะสร้างเมืองใหม่ พ่อขุนเม็งรายมหาราชจึงทรงเชื้อเชิญพระสหาย คือ พญาเจ้าเมือง เจ้าเมืองพะเยา และพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เจ้าเมืองสุโขทัยมาปรึกษาหารือช่วยคิดการสร้างเมืองและตรวจดูภูมิประเทศ ทรงเห็นว่าที่ราบอุดมสมบูรณ์ริมฝั่งแม่น้ำปิงนี้มีทำเลดี เพราะเป็นพื้นที่สูงทางทิศตะวันตกเฉียงลาดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งไหลลงมาจากดอยสุเทพ ผ่านทางเหนือของตัวเมืองเชียงใหม่ในทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออก แล้ววกลงใต้โอบรอบตัวเมืองทางทิศตะวันออกและทิศตะวันออกเฉียงใต้ ลำน้ำนี้มีชื่อว่า "แม่ข่า" ไหลเคียงคู่กับแม่น้ำปิงลงไปทางใต้ และไปบรรจบกันไหลออกไปทางใต้ของตัว

เมืองเชียงใหม่ พ่อขุนเม็งรายมหาราชทรงพบทำเลที่ตั้งเมืองนี้เมื่อพระองค์เสด็จจากเวียงกุมกามประพาสคอยสุเทพ บริเวณนี้แต่เดิมมีป่าห้วยคาคาขึ้นปกคลุม มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ด้วย ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองมีหนองน้ำใหญ่อยู่ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับสัตว์เลี้ยงและสัตว์พาหนะ (หนองน้ำนี้อยู่ตรงสนามกีฬาเทศบาลนครเชียงใหม่ ต่อมาในสมัยเจ้าอินทวิชยานนท์ได้ให้ขุดระบายน้ำลงแม่น้ำปิง จึงทำให้หนองน้ำตื้นเงินไป) (นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, 2528)

เมื่อกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ทรงปรึกษารือกันแล้ว พ่อขุนเม็งรายมหาราชจึงได้ตกลงพระทัยที่จะสร้างเมืองใหม่ขึ้น ณ ที่ราบเชิงคอยแห่งนี้ โดยสร้างกำแพงเมืองด้านกว้าง 800 วา ด้านยาว 1,000 วา มาบรรจบกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า นอกจากนี้จากหลักฐานและตำนานพบว่านอกจากกำแพงเมืองที่ล้อมรอบเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมนี้แล้ว อีกส่วนหนึ่งเรียกว่า "กำแพงดิน" หรือ "กำแพงเมืองชั้นนอก" มีแนวตั้งแต่มุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกำแพงรูปสี่เหลี่ยมข้างต้นเลียบฝั่งตะวันตกของลำน้ำแม่ข่าลงไปได้วกไปทางตะวันตกอ้อมขึ้นไปบรรจบกับมุมตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ดังกล่าว (รูปที่ 2.1) การสร้างเมืองเชียงใหม่ใช้เวลา 4 เดือนจึงแล้วเสร็จ เจ้าเมืองทั้งสามทรงขนานนามเมืองนี้ว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" ในปี พ.ศ. 1839 (เทศบาลนครเชียงใหม่, 2528)

เทศบาลนครเชียงใหม่มีอายุประมาณ 661 ปี (นับถึงปีปัจจุบัน พ.ศ. 2536) ตัวเมืองนครเชียงใหม่แต่เดิมที่พ่อขุนเม็งรายมหาราชได้ทรงสร้างไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 1839 นั้น ปัจจุบันได้เป็นจุดศูนย์กลางของนครเชียงใหม่ ความเจริญของเมืองได้แผ่ขยายออกไปจากจุดศูนย์กลางนี้ นับตั้งแต่การตั้งเมืองครั้งนั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นครเชียงใหม่จึงได้รับการยกฐานะให้เป็นสุขาภิบาลเชียงใหม่ขึ้นตรงต่อมณฑลพายัพมาตั้งแต่บัดนั้น เมื่อได้มีการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย สภาผู้แทนราษฎรจึงได้มีมติเห็นสมควรจัดเขตชุมชนซึ่งส่วนใหญ่มีสภาพเป็นสุขาภิบาลอยู่แล้วให้มีฐานะเป็นเทศบาล ฉะนั้นสุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีฐานะเป็นสุขาภิบาลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458 จึงได้ยกฐานะขึ้นเป็น "เทศบาลนคร" ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งเทศบาลนครเชียงใหม่ พุทธศักราช 2478 ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 52 ตอนที่ 80 ลงวันที่ 29 มีนาคม 2478 ท้องถิ่นชุมชนสุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นเทศบาลนคร มีนามว่า "เทศบาลนครเชียงใหม่"

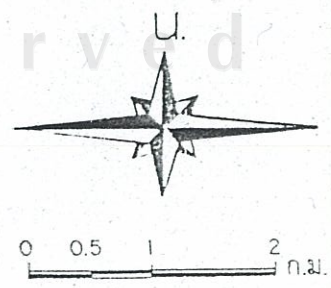

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved

รูปที่ 2.1 ผังเมืองเชียงใหม่ในอดีต (พ.ศ. 1839)

- เครื่องหมาย
- วัดสำคัญ
 - คูเมือง

2.2 สภาพทางภูมิศาสตร์

2.2.1 ที่ตั้งที่ทำการ เทศบาลนครเชียงใหม่ตั้งอยู่ที่ถนนวังสิงห์คำ ตำบลช้างม่อย อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

2.2.2 อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอแม่ริม อำเภอสันทราย

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสารภี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันกำแพง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอหางดง

2.2.3 ขนาดเทศบาลนครเชียงใหม่ เดิมมีพื้นที่ในความรับผิดชอบ

1.5 ตารางกิโลเมตร เมื่อปี พ.ศ. 2526 ได้ขยายพื้นที่เพิ่มเป็น 40 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 14 ตำบล ได้แก่ วัฒเขต ช้างคลาน ศรีภูมิ ช้างม่อย พระสิงห์ หายยา สุเทพ ป่าแดด ฟ้าฮ่าม หนองป่าครั่ง ท่าศาลา ป่าตัน หนองหอย และช้างเผือก (รูปที่ 2.2)

2.3 ประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

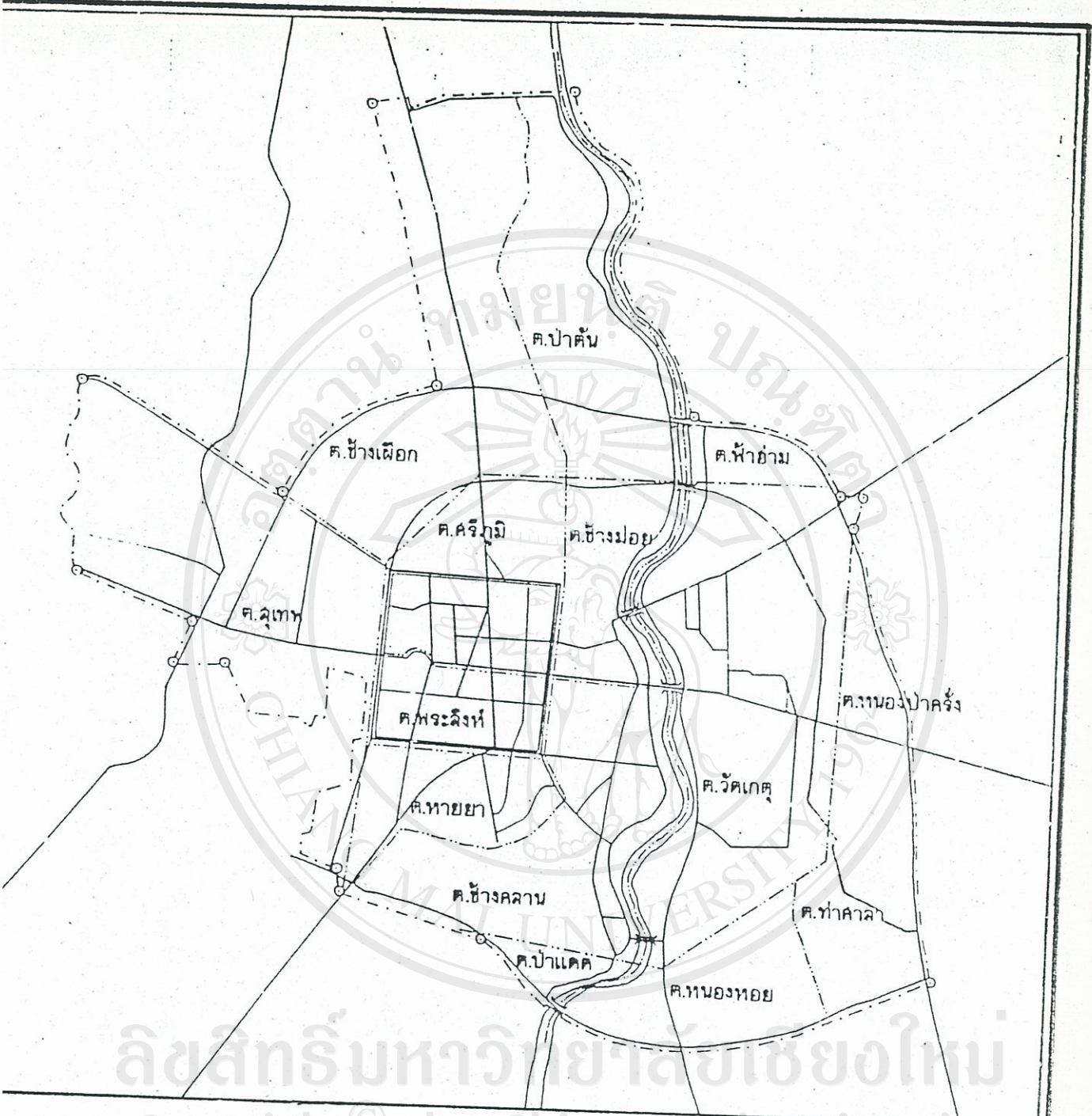
2.3.1 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

จากรายงานสำมะโนประชากรและเคหะปีพ.ศ. 2532 พบว่าในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีประชากรรวมทั้งสิ้น 167,649 คน เป็นชาย 83,510 คน หญิง 84,139 คน คิดเป็นอัตราส่วนระหว่างเพศเท่ากับ 99.25 มีจำนวนบ้านรวมทั้งสิ้น 34,184 หลัง คิดเป็นขนาดครัวเรือนเท่ากับ 4.9 คนต่อหลังคาเรือน มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่เท่ากับ 4,170 คนต่อตารางกิโลเมตร (ตารางที่ 2.1 และรูปที่ 2.3)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

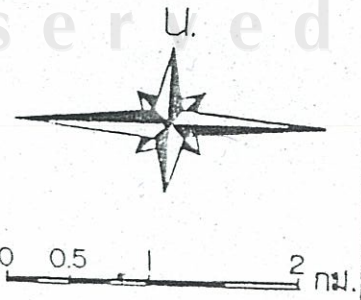
All rights reserved

รูปที่ 2.2 เขตเทศบาลนครเชียงใหม่

เครื่องหมาย

- เขตเทศบาล
- เขตตำบล

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved

ตารางที่ 2.1 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ.2532

ตำบลใน เขตเทศบาล	พื้นที่ (กม. ²)	รวม	ชาย	หญิง	จำนวน บ้าน
ศรีภูมิ	2.948	19,434	9,574	9,860	4,456
พระสิงห์	1.254	9,865	5,002	4,863	2,114
หายยา	2.134	16,653	8,271	8,382	3,151
ช้างม่อย	1.407	18,159	8,171	9,988	2,469
ช้างคลาน	2.728	24,183	11,866	12,317	4,017
วัดเกต	6.657	23,112	12,054	11,058	5,061
ช้างเผือก	5.860	18,766	9,165	9,301	4,011
สุเทพ	6.232	11,733	5,769	5,964	3,308
ป่าแดด	0.512	1,512	784	728	412
หนองหอย	1.676	6,973	3,762	3,211	1,418
ท่าศาลา	2.661	5,490	2,762	2,728	1,202
หนองป่าครั่ง	0.857	2,227	1,226	1,001	519
ฟ้าฮ่าม	1.012	2,147	1,141	1,006	392
ป่าตัน	4.278	7,395	3,663	3,732	1,654
รวม	40.216	167,649	83,510	84,139	34,184

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

ที่มา : กองวิจัย สำนักผังเมือง

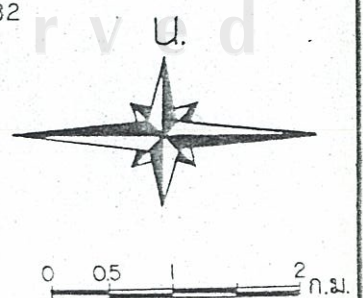
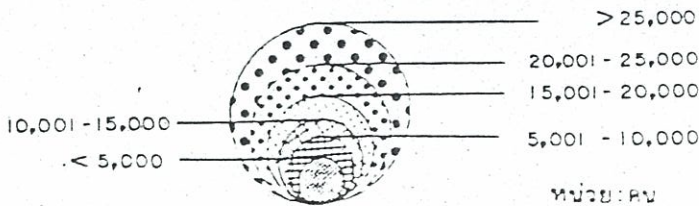

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

รูปที่ 2.3 จำนวนประชากรรายตำบลในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2532

เครื่องหมาย

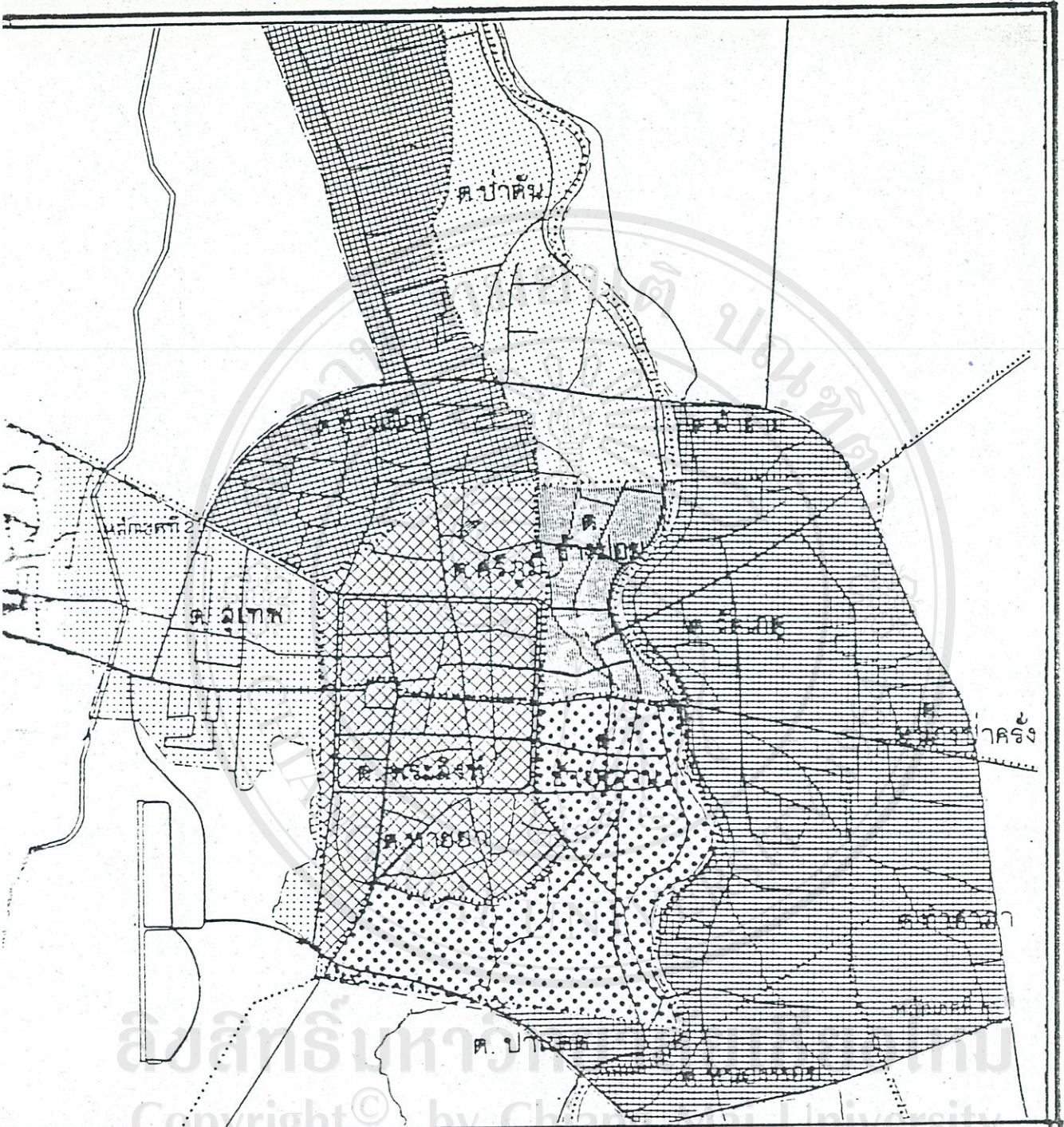
2.3.2 การกระจายตัวของประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ เมื่อพิจารณาถึงลักษณะการกระจายตัวของประชากรในรายตำบลพบว่า ในปี 2532 ตำบลที่มีประชากรมากที่สุดคือ ตำบลช้างคลาน รองลงมาได้แก่ ตำบลวัดเกต ศรีภูมิ และช้างเผือก ส่วนตำบลที่มีจำนวนประชากรน้อยที่สุดได้แก่ ตำบลป่าแดด ฟ้าฮ่อม และหนองป่าครั่ง (ตารางที่ 2.1) (สำหรับการกระจายตัวของประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ นั้น ประชากรจะกระจายตัวอย่างมากในบริเวณชุมชนย่านพักอาศัยที่อยู่โดยรอบย่านการค้าสำคัญ และอยู่บริเวณที่มีถนนสายหลักสำคัญตัดผ่าน)

2.3.3 ความหนาแน่นของประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ในปัจจุบันมีความหนาแน่นมาก ในบริเวณเขตตำบลช้างม่อย คือ 12,906 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงไปคือในเขตตำบลช้างคลาน พระสิงห์ หายยา และศรีภูมิ ตามลำดับ ความหนาแน่นของประชากรต่ำที่สุดคือ ตำบลป่าตัน และสุเทพ ประมาณ 2,728 คนต่อตารางกิโลเมตร (ทั้งนี้ เป็นไปตามการกระจุกตัวของกิจกรรมต่าง ๆ มากในเขตศูนย์กลางและเบาบางเมื่อถอยห่างออกไป) (ตารางที่ 2.2 และรูปที่ 2.4)

ตารางที่ 2.2 ความหนาแน่นของประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
พ.ศ.2532

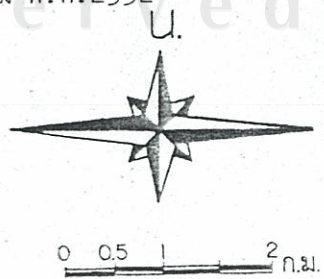
ตำบล	พื้นที่ (กม. ²)	จำนวน (คน)	ร้อยละ	ความหนาแน่น (คน/กม. ²)
ศรีภูมิ	2.948	19,434	11.59	6,592.27
พระสิงห์	1.254	9,865	5.88	7,866.83
หายยา	2.134	16,653	9.93	7,803.66
ช้างม่อย	1.407	18,159	10.83	12,906.18
ช้างคลาน	2.728	24,183	14.43	8,864.74
วัดเกต	6.657	23,112	13.78	3,471.83
ช้างเผือก	5.860	18,766	11.19	3,202.39
สุเทพ	6.232	11,733	7.00	1,882.70
ป่าแดด	0.512	1,512	0.90	2,953.13
หนองหอย	1.676	6,973	4.16	4,160.50
ท่าศาลา	2.661	5,490	3.27	2,063.13
หนองป่าครั่ง	0.857	2,227	1.34	2,598.60
ฟ้าฮ่าม	1.012	2,147	1.28	2,121.54
ป่าตัน	4.278	7,395	4.42	1,728.61
รวม	40.216	167,649	100	4,170.37

ที่มา : กองวิจัย สำนักผังเมือง

รูปที่ 2.4 ความหนาแน่นของประชากรรายตำบลในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2532

เครื่องหมาย	หน่วย: คน/กม. ²
	2,000
	2,001 - 5,000
	5,001 - 8,000
	8,001 - 11,000
	11,001 - 13,000

2.4 การขยายตัวของชุมชนเมืองในอดีตของ เทศบาลนคร เชียงใหม่

ระยะเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐาน ชุมชนรวมตัวอยู่เฉพาะในเขตคูเมืองเก่าเท่านั้น พื้นที่รอบนอกคูเมืองเป็นพื้นที่ใช้ในการทำการเกษตรสำหรับเลี้ยงชาวเมือง ต่อมาความเจริญของเมืองเชียงใหม่ได้แผ่ขยายออกไปรอบ ๆ บริเวณคูเมือง และเมื่อสร้างเส้นทางรถไฟในรัชกาลที่ 5 แล้ว ตัวเมืองได้ขยายข้ามแม่น้ำปิงทางทิศตะวันออกตามแนวถนนเจริญเมืองเมื่อประมาณ 20-30 ปีที่ผ่านมา ย่านการค้าที่สำคัญรวมตัวอยู่ในบริเวณถนนท่าแพ ระหว่างตำบลช้างม่อยและตำบลช้างคลาน หลังจากที่มีถนนไฮเวย์ตัดล้อมเมือง การขยายตัวก็มีออกไปอย่างกว้างขวางทุกทิศทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง (วราพงศ์ นิลศิริ, 2533)

เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้าง การใช้ที่ดินของชุมชนเมืองเชียงใหม่ ปรากฏว่าภายในคูเมืองส่วนใหญ่เป็นย่านที่พักอาศัยที่ยังอยู่ในสภาพดี มีสถานที่ราชการ วัดและปูชนียสถานที่สำคัญอยู่หลายแห่ง บริเวณที่มีประชากรอยู่รวมกันหนาแน่นได้แก่ บริเวณย่านการค้าทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง เป็นที่ตั้งของอาคารพาณิชย์ประกอบการค้าปลีกและค้าส่งตามแนวริมถนนท่าแพ ถนนช้างม่อยและถนนวิชยานนท์ ส่วนทางฝั่งตะวันออกก็มีย่านการค้าบนถนนเจริญเมือง ซึ่งเดิมเคยมีสถานีรถไฟเป็นตัวดึงดูดทำให้เกิดกิจกรรมดังกล่าวบนถนนสายนี้ ส่วนบนถนนแก้ววรัญมีมีสถานที่ราชการคือ โรงเรียนและโรงพยาบาล การใช้ที่ดินด้านตะวันออกนี้ยังคงมีขอบเขตความหนาแน่นภายในถนนไฮเวย์ สายล้อมเมืองอยู่ สำหรับพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกของคูเมือง เดิมเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาคือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถานพยาบาลและสถาบันราชการ สนามบินและเขตทหาร โดยมีอาคารพาณิชย์บนแนวถนนห้วยแก้วและถนนสุเทพและมีที่พักอาศัยกระจายตัวระหว่างถนนสายหลักดังกล่าว ส่วนพื้นที่ทางด้านเหนือเป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการใหม่และที่ของทหาร ซึ่งที่ใช้เป็นสนามม้าและสนามกอล์ฟสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ มีถนนสายแม่ริมเป็นถนนสายหลัก ก่อให้เกิดย่านการค้าพาณิชย์หนาแน่นบนถนนสายนี้ จากคูเมืองเดิมจนจรดถนนไฮเวย์ล้อมเมืองและมีการอยู่อาศัยหนาแน่นกระจายบนโครงข่ายถนนสายย่อยของถนนสายแม่ริมดังกล่าว แต่ยังคงมีพื้นที่เกษตรกรรมเหลืออยู่ทางทิศตะวันออกของถนนสายนี้ไปจนจรดแม่น้ำปิง ทางทิศตะวันออกและทิศใต้มีลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินปะปนกันไม่มีลักษณะเด่นชัดของกิจกรรมหลัก ยังมีพื้นที่ว่างและพื้นที่เกษตรกรรมตามแนวชานเมืองติดกับถนนไฮเวย์สายล้อมเมืองทั้งสองฟาก (อัน นิมมานเหมินทร์, 2525)

2.5 การตั้งถิ่นฐาน

จากการศึกษาของ อ่ำไพวรรณ สิหนาทกฤตกุล (2530) ได้กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานพอสรุปได้ว่า การตั้งถิ่นฐาน (Settlement) ของประชากรในจังหวัดเชียงใหม่ แบ่งออกเป็น 2 แบบใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

2.5.1 การตั้งถิ่นฐานแบบชุมชนเมือง (Urban settlement)

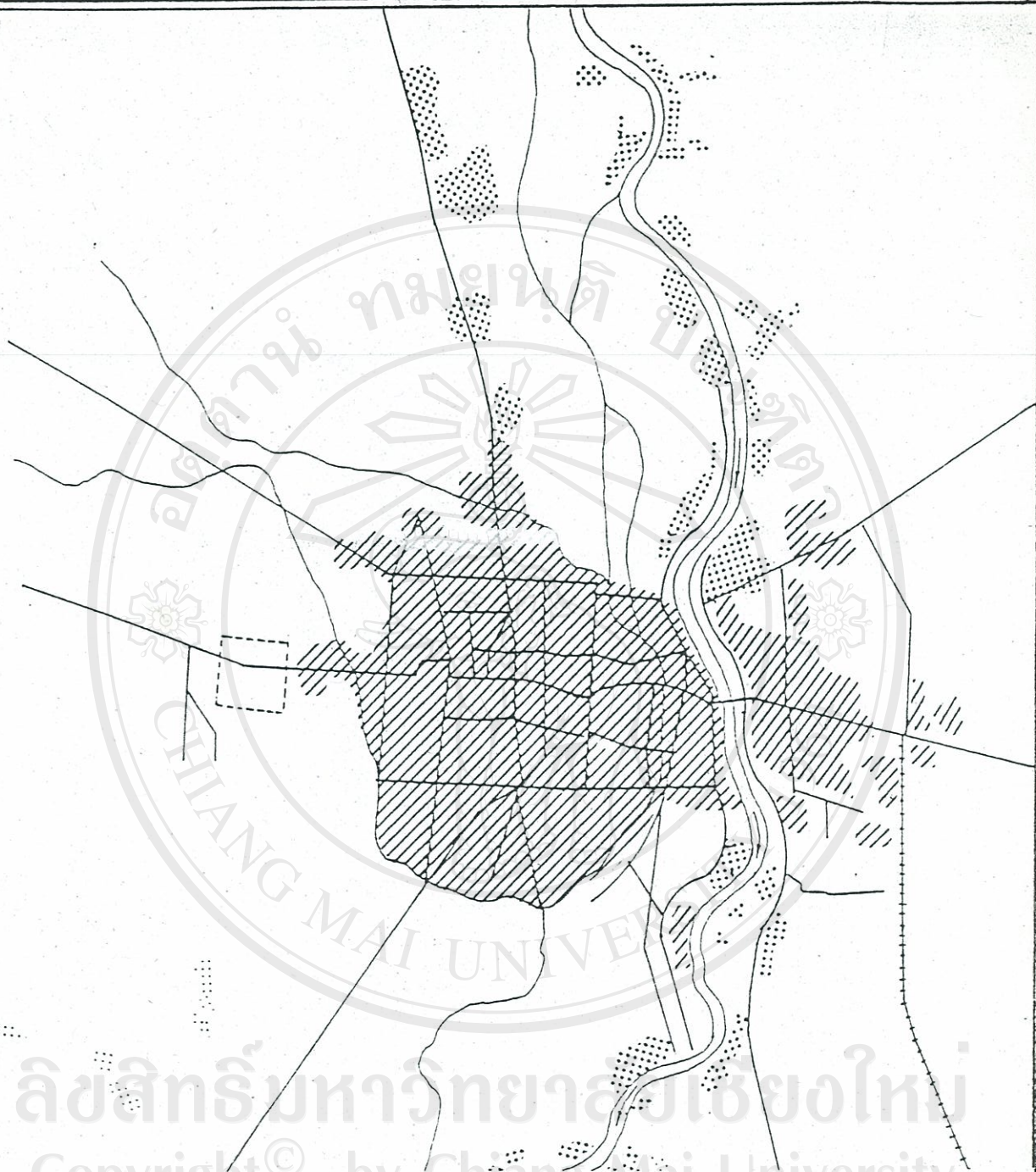
แต่เดิมการตั้งถิ่นฐานแบบชุมชน มีเฉพาะในชุมชนคูเมืองและทางทิศตะวันออกของเมืองจนจรดแม่น้ำปิง ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนไฮเวย์สาย เชียงใหม่-ลำปาง ประกอบกับจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ความจำเป็นในเรื่องที่อยู่อาศัยก็เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นการกระจายตัวของประชากรจึงมีแนวโน้มที่จะขยายออกไปตามเส้นทางคมนาคม ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ทางด้านเหนือของคูเมืองเชียงใหม่จากประตูช้างเผือกขึ้นไป แต่ก่อนพื้นที่บริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นที่ทำการเกษตรมีบ้านเรือนตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจาย ปัจจุบันบริเวณดังกล่าวได้กลายเป็นตึกแถวอาคารพาณิชย์ หมู่บ้านจัดสรร สถานีขนส่งเชียงใหม่ และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ การตั้งถิ่นฐานมีความหนาแน่นไปจนจรดถนนไฮเวย์ ส่วนทางด้านทิศตะวันออกบริเวณสองฟากถนนสายเชียงใหม่-สันทราย แต่เดิมพื้นที่ส่วนใหญ่ก็เป็นที่ทำการเกษตรเช่นเดียวกัน ปัจจุบันมีการตั้งถิ่นฐานกระจายออกไปจากตัวเมืองตามถนนสายนี้ ทางทิศตะวันตกบริเวณที่ขนานด้วยถนนห้วยแก้วและถนนสุเทพ พื้นที่บริเวณนี้เป็นทุ่งนาเกือบทั้งหมดมีการตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายตามถนนห้วยแก้ว ปัจจุบันได้มีการสร้างบ้านเรือนตึกแถว มีร้านอาหารหลายแห่งตามถนนทั้งสองและมีการตัดถนนนิมมานเหมินท์เชื่อมระหว่างถนนห้วยแก้วกับถนนสุเทพ ซึ่งบริเวณนี้มีหมู่บ้านจัดสรร โรงแรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ การตั้งถิ่นฐานขยายตัวไปจนจรดเชิงคอยสุเทพ ส่วนทางด้านทิศใต้การตั้งถิ่นฐานจะอยู่ภายในเขตกำแพงดิน และตลอดไปจนถึงลำน้ำปิงเท่านั้น ซึ่งพื้นที่ภายนอกกำแพงดินออกไปก็จะ เป็นพื้นที่เพาะปลูก การขยายตัวทางด้านนี้ไม่รวดเร็วมากนัก แต่จะเพิ่มความหนาแน่นขึ้นในแนวถนนเชียงใหม่-ฮอดและถนนช้างคลานมีหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นด้วย (รูปที่ 2.5)

2.5.2 การตั้งถิ่นฐานแบบชนบท (Rural settlement)

สามารถแบ่งลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบชนบท ของจังหวัดเชียงใหม่ ออกเป็น 3 แบบดังนี้ คือ

2.5.2.1 การตั้งถิ่นฐานแบบโดดๆ (Isolated or Disperse)

การตั้งถิ่นฐานแบบนี้ได้แก่ พวกชาวเขาเผ่าต่าง ๆ และชาวบ้านที่สร้างบ้านเรือนอยู่โดด ๆ ตามภูเขาแทบทุกลูก เนินเขา และหุบเขาที่มีลำธารไหลผ่าน

รูปที่ 2.5 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรในเมืองเชียงใหม่

เครื่องหมาย

- ชุมชนเมือง
- การตั้งถิ่นฐานแบบโคตดา
- การตั้งถิ่นฐานแบบเป็นกลุ่ม
- การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาว

พวกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหุบเขาจะทำการเพาะปลูกพืชไร่ในบริเวณที่ราบดินตะกอนทับถม (Alluvial Plain) ซึ่งปรากฏอยู่ทุกอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ เช่นชาวเขาเผ่าลีซอชอบอาศัยอยู่ในระดับความสูงประมาณ 40,000-50,000 ฟุต จากระดับน้ำทะเล ลงมาจนถึงชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเป็นพวกที่อยู่ระดับต่ำที่สุดประมาณ 1,500-3,500 ฟุต

2.5.2.2 การตั้งถิ่นฐานแบบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม (Compact) การตั้งถิ่นฐานแบบนี้ประชากรสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ กันเป็นหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งหมู่บ้านขนาดใหญ่และหมู่บ้านขนาดเล็ก โดยยึดเอาบ้านกำนัน บ้านผู้ใหญ่บ้าน โรงเรียน วัดหรือบ่อน้ำเป็นศูนย์กลางหมู่บ้าน การตั้งถิ่นฐานแบบนี้มีทั้งบริเวณเนินเขาและที่ราบในทุกอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่

2.5.2.3 การตั้งถิ่นฐานตามความยาว (Linear) โดยอาศัยถนนและลำน้ำเป็นหลัก บางแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ลักษณะของถนนและลำน้ำจะขนานกัน เช่น ในเขตอำเภอแม่แตงและแม่ริม ถนนขนานกับแม่น้ำปิง การตั้งถิ่นฐานหรือการก่อสร้างบ้านเรือน โดยทั่วไปเลือกบริเวณที่เรียกว่า ผนังธรรมชาติ (Natural Levee) บริเวณที่มีน้ำท่วมถึงใช้เป็นที่ทำกรเพาะปลูก นอกจากการตั้งถิ่นฐานบนผนังธรรมชาติแล้ว ยังมีการตั้งถิ่นฐานตามสองฟากถนนและคลองชลประทาน เห็นได้ชัดเจนในอำเภอสันป่าตองจังหวัดเชียงใหม่ มีการตั้งถิ่นฐานแบบนี้มากที่สุดและแหล่งน้ำที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการเลือกทำเลที่อยู่อาศัยของประชากรในจังหวัดเชียงใหม่

2.6 เศรษฐกิจ

จากความสำคัญของเมืองเชียงใหม่ ที่เป็นศูนย์กลางของภาคเหนือ เมื่อพิจารณาจากที่ผ่านมา เช่น ปัจจัยทางด้านประชากร ซึ่งให้เห็นถึงการกระจุกตัวรวมกลุ่มความเจริญในเขตเมืองเชียงใหม่กิจกรรมต่าง ๆ ก็จะรวมกันอยู่ในบริเวณดังกล่าว เป็นภาพที่ชัดเจนขึ้นเมื่อประกอบกับเหตุผลข้างต้น ความเจริญทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะที่กระจายในเขตเทศบาลนี้ มีปัจจัยทางด้านการท่องเที่ยวเป็นตัวนำ เชื่อมโยงไปถึงกิจกรรมทางด้านหัตถกรรม อุตสาหกรรมการค้าและบริการในบริเวณเมือง

จากข้อมูลการสำรวจของสำนักผังเมืองแสดงสถิติร้านค้าและกิจการบริการประเภทต่าง ๆ ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ.2531 ปรากฏว่า ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีกิจการค้าและบริการรวมทั้งสิ้น 5,243 ราย (ตารางที่ 2.3) แสดงให้เห็นความเป็นศูนย์กลางของธุรกิจการค้าของบริเวณ

เขตเมือง (เทศบาลนครเชียงใหม่) สถานประกอบการกิจการค้า และบริการ ภายในบริเวณเมืองเชียงใหม่จะกระจุกตัวอยู่ในเขตย่านการค้า และย่านชุมชนหนาแน่น ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ริมสองฟากถนน เนื่องจากเป็นตำแหน่งที่สะดวกแก่การประกอบธุรกิจตามถนนสายสำคัญต่าง ๆ เช่น ถนนนท่าแพ ถนนช้างม้อย ถนนวิชยานนท์ ถนนเจริญเมือง ถนนโชตนาและถนนช้างคลาน เป็นต้น นอกจากนี้บริเวณสถานีรถไฟ สถานีรถโดยสาร โรงภาพยนตร์ และตลาดจะมีร้านค้าและบริการตั้งอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม บริเวณที่เป็นย่านการค้าใหญ่ที่สุดและเป็นย่านธุรกิจการค้าดั้งเดิมของเมืองเชียงใหม่คือ บริเวณถนนท่าแพ เริ่มจากสะพานนารัฐทางทิศเหนือลงไปถึงถนนช้างคลานทางทิศใต้และจากริมฝั่งแม่น้ำปิงไปจนถึงบริเวณประตูท่าแพ บริเวณที่เป็นย่านการค้าอื่น ๆ รองลงมาได้แก่บริเวณถนนโชตนา จากประตูช้างเผือกไปถึงวิทยาลัยครูเชียงใหม่ บริเวณประตูเชียงใหม่และบริเวณตลาดสมเพชร เป็นต้น (เทศบาลนครเชียงใหม่, 2528)

ตารางที่ 2.3 จำนวนและร้อยละของกิจการค้าและบริการ จำแนกตามประเภท ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ (พ.ศ. 2531)

ประเภทของกิจการค้าและบริการ	จำนวน	ร้อยละ
การค้าปลีก	1,809	24.50
การค้าส่ง	79	1.51
การค้าบริการ	2,700	51.49
การค้าปลีกและส่ง	273	5.20
การค้าส่งและบริการ	287	5.52
การค้าปลีกและบริการ	29	0.56
การค้าปลีกค้าส่งและบริการ	64	1.22
รวม	5,243	100.00

ที่มา : กองวิจัย สำนักผังเมือง